

La demolingüística al País Valencià: un cas particular de relació entre informació i poder

Raquel Casesnoves

Universitat Pompeu Fabra

raquel.casesnoves@upf.edu

Recepció: 02/03/2017, Acceptació: 21/08/2017

Resum: En aquest article presentem les enquestes sobre el coneixement i l'ús del valencià del conjunt de la població valenciana promogudes per la Generalitat Valenciana. Deixant de banda qüestions metodològiques i anàlisis estadístiques, ens centrem en les etapes del desenvolupament de la demolingüística al País Valencià basant-nos en la presència o absència d'enquestes, en l'evolució de l'ús del valencià i en els canvis de govern.

La implicació directa del màxim representant de la Direcció General de Política Lingüística en la presentació i difusió dels resultats de l'última enquesta és un acte simbòlic que obre una nova etapa en la demolingüística. Esperem que la pròxima enquesta es faça ressò d'aquest canvi i ens proporcione, per primera vegada en 30 anys, informació sobre el capteniment de la població valenciana en l'àmbit familiar.

Paraules clau: demolingüística, valencià, País Valencià

La demolingüística en el País Valencià

Resumen: En este artículo presentamos las encuestas sobre el conocimiento y el uso del valenciano de la población valenciana promovidas por la Generalitat Valenciana. Nos centramos en las etapas en la que se desarrolla la demolingüística en el País Valencià basándonos en la presencia o ausencia de encuestas, en la evolución del uso del valenciano y en los cambios de gobierno. Dejamos de lado, pues, las cuestiones metodológicas y los análisis estadísticos.

La implicación directa del máximo representante de la Dirección General de Política Lingüística en la presentación y difusión de los resultados de la última encuesta es un acto simbólico que abre una nueva etapa en la demolingüística. Esperamos que la próxima encuesta se haga eco de este cambio y nos proporcione, por primera vez en 30 años, información sobre el comportamiento de la población valenciana en el ámbito familiar.

Palabras clave: demolingüística, valenciano, País Valencià

The Demolinguistics in the Valencian Country

Abstract: This article presents the surveys on the knowledge and use of Valencian language of the entire Valencian population promoted by the Valencian Government. Leaving aside methodological issues and statistical analysis, the study focuses on the stages of development of demolinguistics in the Valencian Country based on the presence or absence of surveys, the evolution of the use of Valencian, and government changes. The direct involvement of the highest representative of the General Office of Language Policy in the presentation and dissemination of the results of the latest survey is a symbolic act that starts a new stage in demolinguistics. We expect that the next survey will report this change and provide information, for the first time in 30 years, about the behavior of Valencian population in the family domain.

Key words: demolinguistics, Valencian, Valencian Country

1. INTRODUCCIÓ

Si en termes generals podem dir que la demolingüística s'encarrega de comptar parlants, en aquest article sobre demolingüística al País Valencià ens proposem comptar quins han sigut els estudis que han comptat les persones (nombre, evolució, estructura i característiques sociodemogràfiques) que integren els dos grups lingüístics majoritaris al País Valencià. Hem d'aclarir que ens hem posat dues limitacions que restringeixen l'objecte d'estudi: la primera limitació fa referència al caràcter oficial (públic) o no de l'enquesta, i la segona a l'àmbit territorial de la institució oficial encarregada de l'enquesta. Atenent la primera restricció deixem de banda els estudis no oficials, portats a terme per institucions privades, professors, investigadors i particulars¹; i, considerant la segona, deixem de costat les enquestes oficials que no depenen directament del govern autonòmic, és a dir, les fetes pel Centre d'Investigacions Sociològiques (CIS) que responen a interessos del govern central.²

Tenint en compte igualment la segona limitació queden exclosos de la nostra anàlisi els treballs desenvolupats per l'Institut Nacional d'Estadística (INE) per mitjà dels Padrons Municipals d'Habitants o dels Censos de Població i Habitatge. Els censos lingüístics, que és com anomenem les preguntes sobre llengua que s'inclouen als Censos de Població, es duen a terme a l'Estat espanyol cada deu anys, i des del 2001 es tracta d'una operació centralitzada. La principal diferència amb els treballs que analitzem en aquest article consisteix en l'abast de l'univers poblacional, total en el cas dels censos i basats en una mostra representativa en tots els altres treballs o enquestes. A banda d'això, el nombre i tipus de pregunta i resposta són també molt diferents. Com és lògic, ja que en els censos s'inclou només una pregunta sobre les quatre habilitats lingüístiques (entendre o ser capaç de comprendre una conversa, parlar o ser capaç de mantindre una conversa sobre un tema corrent, llegir o ser capaç de llegir textos corrents i escriure o ser capaç d'escriure en correcció, encara que no siga total.)

Una vegada aclarit l'objecte d'estudi passem a comentar la informació que trobareu en aquest article. En primer lloc volem mostrar quines són aquestes enquestes que el Govern valencià ha promogut, des de la primera fins a l'última perquè això ens permetrà veure els períodes en què s'han dut a terme i els canvis que s'han produït, si és que n'hi ha hagut. Les preguntes que s'inclouen en els qüestionaris adquireixen una importància cabdal a l'hora d'analitzar les respostes i d'obtenir un tipus d'informació o una altra. Aquesta evidència és palesa cada vegada que es publiquen els resultats de les enquestes al País Valencià, perquè es repeteix un qüestionari amb un buit inexplicable. Sobre això en parlarem abans d'arribar a les conclusions.

2. LES INVESTIGACIONS PER ENQUESTA DEL GOVERN VALENCIÀ

A banda de l'enquesta que va fer l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL, 2005), que en aquest apartat no analitzem, el desaparegut Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics (SIES), reemplaçat ara pel Servei d'Estudis i Planificació (SEP), ha sigut l'encarregat de portar a terme la totalitat d'enquestes oficials del País Valencià, dirigides pel sociòleg (de la llengua) i professor R. Lluís Ninyoles.³ A la pàgina web apareix l'enllaç anomenat *Fons estadístic documental*, on es pot trobar informació sobre les dos fonts de

¹No puc deixar d'esmentar ací el que podem considerar la primera gran enquesta no oficial tot just encetada la democràcia i dirigida pel professor Joan Francesc Mira (1981), tant pel seu abast (16.000 entrevistes a tot el País Valencià) com pel seu caràcter certament innovador.

²A Castelló (2006) trobareu un excel·lent informe, fonamentalment metodològic, sobre les enquestes fetes en conveni amb la Generalitat Valenciana i portades a terme pel CIS entre 1984 i 2005.

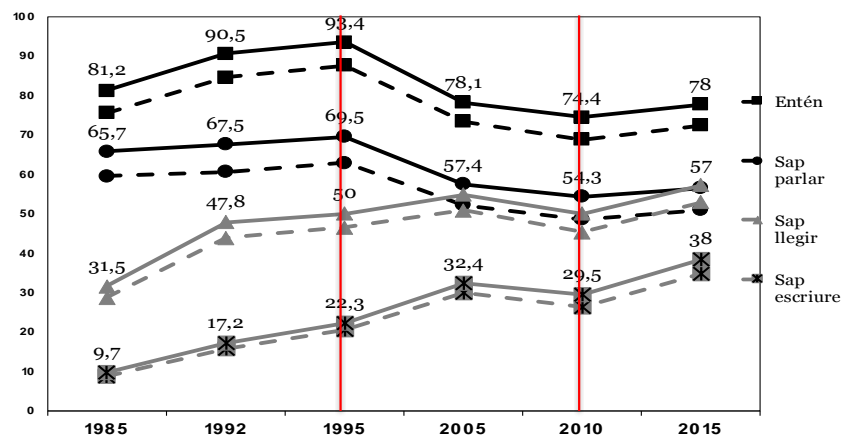
³Aquest nou Servei forma part de la recentment creada Direcció General de Política Lingüística i Gestió de Multilingüisme. Tots aquests canvis, que a la superfície semblen qüestió de noms, han estat introduïts per un nou govern valencià que, després de dues dècades de polítiques del Partit Popular, haurien d'estimular un viratge en la promoció de l'ús del valencià.

dades: numèriques i documentals. Si cliqueu sobre les «numèriques» anireu a una taula on es relacionen totes les enquestes i anàlisis fetes que comprenen tant les que ací volem mostrar (amb un univers de població que abraça tot el País Valencià) com d'altres (amb un univers més reduït, siga a les ciutats capitals de província o personal de diferents àmbits, com l'administració, la ràdio, el comerç). En algunes enquestes s'ofereix un resum dels principals resultats. Per obtenir més informació cal sol·licitar-la o bé consultar l'únic volum compilador que han publicat sobre el coneixement i ús del valencià de 1985 a 1995 (vegeu la referència Generalitat Valenciana, 2004). Això ja ens diu alguna cosa sobre la mena de difusió, publicitat i repercussió sociopolítica que fins ara ha tingut tot aquest treball.

Tot i que l'objectiu d'aquest article no és analitzar els resultats de les enquestes, volem mostrar, per començar, dues de les principals dades sobre l'evolució del valencià perquè això lliga directament amb les dues qüestions que plantejarem: la relació entre l'existència o no de dades (informació) i política (poder), per una banda, i la controvertida relació entre política i llengua, per una altra,.

El Gràfic 1 mostra dues línies que representen l'evolució del coneixement del valencià de la població de 15 i més anys resident a les comarques valencianoparlants (la contínua) i a les comarques castellanoparlants (la discontinua) del País Valencià,⁴ des del primer any que tenim dades (1985) fins a l'últim (2015). Les dades de l'enquesta de l'any 1989 no hi apareixen perquè tant la pregunta com les opcions de resposta seguien el model dels censos. Sobre una escala de quatre graus («perfectament», «bastant bé», «un poc», «gens») hem representat la suma dels dos primers graus.

GRÀFIC 1. Evolució del coneixement del valencià segons la zona de residència (castellanoparlant o valencianoparlant): 1985, 1992, 1995, 2010 i 2015.

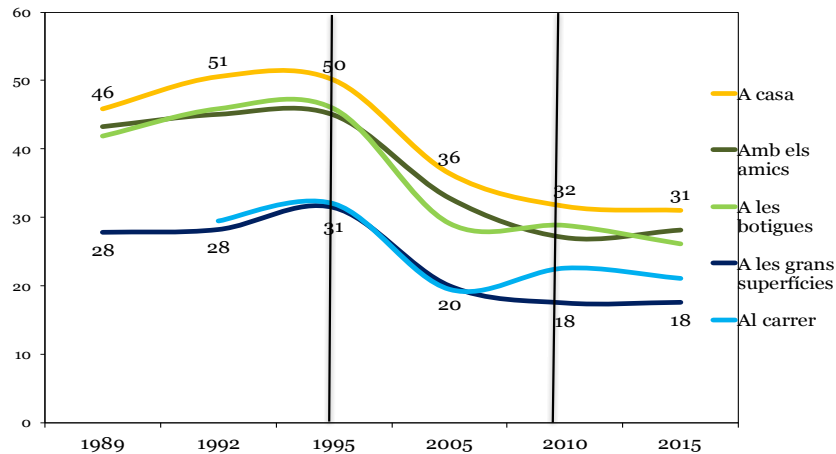
Fonts: Elaboració pròpia sobre dades de la Generalitat Valenciana (2004) i el SEP (en línia)

Hem marcat amb dues línies roges els dos canvis de tendència de les capacitats per comprendre i parlar valencià que permeten distingir clarament tres etapes diferents de les tres dècades compreses entre 1985 i 2015: una primera etapa de 1985-1995 en què totes les capacitats lingüístiques pugen progressivament, una segona de 1995-2010 en què baixen les competències orals, mentre que les formals segueixen augmentant fins a l'any 2005 i, finalment, una tercera etapa que semblaria iniciar-se l'any 2015, on es recuperen els nivells de deu anys enrere.

⁴ La distinció oficial entre els dos tipus de comarques respon a factors històrics de repoblació i ha servit per justificar una política lingüística educativa diferent en els dos territoris. A la zona castellanoparlant, els pares o tutors poden demanar l'exempció del valencià en el currículum escolar dels fills i la possibilitat d'estudiar en valencià no hi és. Aquesta consideració marginal del valencià en aquesta zona té també repercussions en les enquestes, ja que només s'hi pregunta pel coneixement que tenen de la llengua, mai per l'ús que en fan.

En el Gràfic 2 mostrem les respostes a l'ús declarat del valencià i, més concretament, de les opcions «sempre», «generalment» i «més en valencià que en castellà» en els àmbits inclosos en les enquestes. No hi apareixen dades de l'enquesta de 1985 perquè no es van incloure preguntes sobre usos només sobre coneixements. Com en el gràfic d'adés, hem separat amb dues línies els canvis de tendència que permeten diferenciar aquestes tres etapes que ja hem vist.

GRÀFIC 2. Evolució de l'ús del valencià en la zona valencianoparlant a casa, amb els amics, a les botigues, a les grans superfícies i al carrer: 1989, 1992, 1995, 2010 i 2015.

Fonts: Elaboració pròpia sobre dades de la Generalitat Valenciana (2004) i el SEP (en línia)

La primera etapa fins a l'any 1995, en què tant la capacitat per parlar valencià com el fet de parlar-lo augmenten fins a arribar als nivells màxims, coincideix amb el període en què va governar el PSPV-PSOE. El sociolingüista Pradilla (2008) ha fet balanç de la seua política i l'ha qualificada d'«infraplanificació lingüística», per la seua manca de convicció a l'hora d'aplicar mesures efectives. Així i tot, els dos gràfics il·lustren que el coneixement del valencià va estenent-se entre una població que cada vegada el parla menys. El mateix autor titlla directament de «contraplanificació lingüística» l'etapa del govern popular (1995-2015), per la seua pràctica institucional indolent i sovint clarament hostil contra el valencià. El polític Bodoque (2011) creu que no hi ha un canvi substancial del model valencià de política lingüística entre els dos governs. Siga com siga, els gràfics mostren unes dades o l'absència d'eixes dades durant uns determinats anys. Si en la dècada en què el PSPV-PSOE va estar governant es van portar a terme fins a quatre enquestes, en les dues dècades del PP només han vist la llum tres enquestes, la primera de les quals es va fer esperar deu anys.

3. EL QÜESTIONARI

Deixant de banda la primera enquesta, la del 1985, el nombre i tipus de preguntes de les enquestes del 89, 92 i 95 van ser idèntiques, ampliant-se només en les enquestes fetes ja al segle XXI. En aquella primera onada, a la fitxa de dades d'identificació es preguntava sobre les característiques sociodemogràfiques següents: el sexe, l'edat, el lloc de naixement i la procedència de la família, el temps de residència al País Valencià, el nivell d'estudis, l'activitat principal i la situació laboral. De les deu preguntes lingüístiques que completaven el qüestionari, es poden fer tres blocs: el primer mesurava el coneixement del valencià amb cinc preguntes (quatre sobre capacitats lingüístiques i una sobre la capacitat de llegir diferents textos, des de rètols i senyalitzacions fins a llibres); el segon, sobre l'ús del valencià, comprenia dos preguntes: una sobre els àmbits on es parlava (els que apareixen al Gràfic 2) i una altra sobre les ocasions o activitats en què s'usava el valencià per escriure;

l'últim bloc contenia tres preguntes per saber les opinions i valoracions sobre el grau d'ús del valencià (passat, actual i futur).

L'enquesta de l'any 2015 va incloure més preguntes en el bloc de variables sociodemogràfiques (la classe social subjectiva, l'autoposicionament ideològic) i en el de caire actitudinal (amb una pregunta sobre les expectatives de futur), però no es van ampliar les relacionades amb l'ús del valencià, tot i que les mancances resultaven ja flagrants. I és que durant eixos anys s'iniciava el projecte que portaria a recollir dades sobre usos a tot el domini lingüístic català (Querol 2007), amb un total de 220 preguntes. Era obvi que alguna cosa faltava i el més important era l'apartat relacionat amb els usos familiars. Sense dades sobre l'ús del valencià amb els progenitors i amb els fills no es pot construir l'Índex de Transmissió Intergeneracional (ITIC), ideat per Torres (2005 i 2009), i per tant, a banda de no poder comparar amb la resta de territoris,⁵ es dificulta l'accés a una informació clau per al futur del valencià.

Les enquestes dels anys 2010 i 2015 amplien el qüestionari i incorporen altres preguntes sobre l'aprenentatge del valencià, el seu ús en les TIC o el coneixement d'altres llengües, però segueixen obviant aquestes dues preguntes clau sobre els usos familiars. Esperem que la pròxima enquesta, dissenyada pel nou Servei d'Estudis i Planificació d'un nou govern valencià socialista i nacionalista, ens proporcione aquesta informació sobre el capteniment de la població valenciana en l'àmbit familiar.

4. CONCLUSIONS

Si alguna cosa demostra el desenvolupament de la demolingüística al País Valencià és que les dades (tant la presència com l'absència) sobre el coneixement i l'ús del valencià no són independents dels partits que governen la Generalitat. Que la política lingüística del PSPV-PSOE primer i la del PP després, siga o no continuista, el cert és que, com hem pogut mostrar en aquest article, tot el treball que el SIES estava duent a terme periòdicament (amb enquestes triennals) es va interrompre durant la primera dècada de govern popular. Després de deu anys, els resultats de l'esperada enquesta del 2005 van mostrar un retrocés alarmant de l'ús del valencià, especialment en l'àmbit familiar. No seria just atribuir la pèrdua de valencianoparlants exclusivament a la perniciosa contraplanificació lingüística del PP. Els moviments migratoris, amb l'arribada massiva de població estrangera, van modificar profundament el paisatge lingüístic de tot el domini de parla catalana. El País Valencià va rebre la nova població amb un govern contrari a la promoció del valencià i els efectes de tot plegat es van fer evidents en les enquestes de 2005 i 2010. Cinc anys després, l'enquesta de l'any 2015, dissenyada abans que el nou govern del «Acord del Botànic» accedira a la Generalitat, mostrava, malgrat el desgavell polític, la desaparició de RTVV i la contínua fragmentació de la comunitat lingüística de llengua catalana, una certa estabilitat (que, per una altra part, podria ser atribuïble també a la reducció de la població estrangera).

Entrat ja l'any 2017, moment en què la societat valenciana està esperant encara el redreçament de la situació social i política i, sobretot, una nova ràdio i televisió valencianes (i la reconexió amb la resta de territoris de parla catalana), hem constatat un canvi notable en l'àmbit que ens ocupa, la demolingüística. I és que el govern es va implicar en la presentació i difusió dels resultats de l'última enquesta, la de l'any 2015. El conseller d'Educació, Investigació, Cultura i Esport, Vicent Marzà, i el director general de Política Lingüística i Gestió del Multilingüisme, Rubén Trenzano, van convocar la premsa a la Generalitat Valenciana per presentar un resum dels principals resultats (http://www.ceice.gva.es/reproductor_videos), fet del tot inaudit fins ara, a més de

⁵ Fóra injust no assenyalar ací que l'enquesta encarregada per l'AVL (2005) sí que va incloure aquestes preguntes, la qual cosa va permetre tant la construcció de l'ITIC com la comparació amb la resta de territoris (vegeu Fabà i Montoya 2012).

comprometre's a fer enquestes més productives i incloure-hi altres factors completament lligats a la llengua.

Ens congratulem d'aquest simbòlic i significatiu canvi, tot i esperant la definitiva posada en marxa d'una veritable política lingüística al País Valencià. Les properes dades demolingüístiques, amb l'esperada incorporació de preguntes sobre els usos familiars, ens ajudaran a avaluar aquesta nova etapa que s'inicia ara.

5. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

AVL (2005). *Llibre blanc de l'ús del valencià I*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.

BODOQUE, ANSELM (2011). «El model valencià de Política Lingüística». *Revista de Llengua i Dret*, 56, 143-171.

CASTELLÓ, RAFAEL (2006). *Els estudis sobre la situació sociolingüística al País Valencià*. Barcelona: Col·lecció Xarxa CRUSCAT, 3. Institut d'Estudis Catalans.

FABÀ, ALBERT; MONTOYA, BRAULI (2012). «La transmissió lingüística intergeneracional del català al País Valencià. Una perspectiva territorial». *Caplletra*, 53, 211-231.

GENERALITAT VALENCIANA (2004). *Coneixement i ús social del valencià*. València: Generalitat Valenciana.

MIRA, JOAN FRANCESC (1981). *Població i llengua al País Valencià*. València: Institució Alfons el Magnànim.

PRADILLA, MIQUEL ÀNGEL (2008). *La tribu valenciana*. Benicarló: Onada.

QUEROL, ERNEST (2007). *Llengua i societat als territoris de parla catalana a l'inici del segle XXI*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

SEP [en línia]. <<http://http://www.ceice.gva.es/ca/web/fondo-estadistico-documental/fondo-datos-numericos/>> [Consulta: 20 febrer 2017].

TORRES, JOAQUIM (2005). «Ús familiar i transmissió lingüística». TORRES, JOAQUIM (ed.). *Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003. Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 81-108.

— (2009). «La transmissió lingüística familiar intergeneracional: una proposta d'anàlisi». VILA, XAVIER (dir.). *Estudis de demolingüística. Actes de la I Jornada de Demolingüística de la Xarxa CRUSCAT*. Barcelona: IEC, 23-32.